

Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства засобами казок з екологічним сюжетом

Висвітлюються особливості активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи на уроках природознавства. Доведено, що пізнавальна активність розвивається в процесі діяльності та впливає на її якість. Запропоновано використання на уроках природознавства казок з екологічним сюжетом.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, природознавство, початкова школа, казка з екологічним сюжетом.
Polishchuk N. A. Activation of Younger Students' Learning at Natural Sciences Lessons by Fairy Tales with Ecological Plot.

Features of cognitive activity of elementary school pupils at natural sciences lessons are covered. It is proved that cognitive activity develops in the process of growing and influences its quality. The use of fairy tales with ecological plot at natural sciences lessons is offered.

Key words: cognitive activity, natural sciences, elementary school, a fairy tale with an ecological plot.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначено, що система освіти має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів та потреб, сучасного світогляду, навичок самостійного наукового пізнання, оволодіння засобами практичної й пізнавальної діяльності [6]. Ці завдання реалізуються в початковій школі під час вивчення учнями різних предметів, зокрема природознавства.

Завдання сучасного шкільного природознавства полягає в перетворенні знань на інструмент творчого сприйняття світу, у розвитку важливого для всього людства природознавчо-наукового мислення.

Для цього необхідно формувати пізнавальні інтереси, які мають дуже велике значення для розвитку особистості, оскільки вони спонукають до пошуку нових знань, нових умінь, нових способів роботи, роблять діяльність людини більш активною, енергійною в цих пошуках.

У пояснювальній записці до програми з природознавства для 1–4 класів зазначено, що реалізація чинної програми потребує роботи вчителя, спрямованої на організацію пізнавальної діяльності школярів на уроці [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що різні аспекти проблеми активізації пізнавальної діяльності молодших школярів виступають предметом посиленої уваги науковців.

Зокрема, психологічний аспект розглядали Л. Виготський, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн, Д. Богоявленська, Н. Талізіна та інші. Педагогічний аспект проблеми досліджували І. Лернер, Ю. Бабанський, Г. Щукіна, М. Скаткін, Т. Шамова та інші. Науковці розкривають вікові особливості розвитку пізнавальної діяльності, характеризують умови, принципи, методи та засоби її формування.

Розробили структуру рівнів пізнавальної активності, описали критерії діагностики сформованості

пізнавальної активності, проаналізували її сутність такі вчені: М. Антонюк, Л. Павська, А. Канищенко та ін. Основні положення сучасної теорії розвитку пізнавального інтересу як вагомого мотиву учіння молодших школярів відображено в працях О. Савченко.

У методиці навчання природознавства проблема активізації пізнавальної діяльності учнів розглядалася в дослідженнях М. Верзиліна, Д. Трайтака, Л. Романової, В. Шулдика, А. Захлебного, О. Гончара, А. Калугіна та інших.

На думку науковців, пізнавальна діяльність – це складний процес, що включає такі взаємопов'язані компоненти як: пізнавальний інтерес, пізнавальну активність, пізнавальну самостійність і пізнавальні здібності. Активізація ж пізнавальної діяльності учнів відбувається за умови розвитку і вдосконалення всіх її компонентів [1].

У результаті аналізу та теоретичного узагальнення результатів досліджень установлено, що: пізнавальний інтерес – це активне мотивоване емоційне ставлення суб'єкта до предмета пізнання, яке має систематично враховуватись і розвиватись у процесі навчання, оскільки безпосередньо впливає на формування і розвиток особистісної спрямованості дитини [3].

Під пізнавальною самостійністю розуміють таку якість особистості, яка характеризується її прагненнями та вміннями без сторонньої допомоги отримувати знання, опанувати засобами діяльності та розв'язувати пізнавальні завдання. В Енциклопедії освіти пізнавальна самостійність визначається як «сформованість потреби і уміння самостійно мислити, здатності орієнтуватися в новій пізнавальній ситуації, самому бачити питання, задачу, віднаходити шляхи їх вирішення» [3].

Діяльність – це процес взаємодії суб'єкта з об'єктом, у результаті якої в об'єкті відбуваються зміни. Феномен діяльності в педагогіці конкретизується в процесі навчання, яке передбачає взаємозв'язок учителя та учня.

Навчальна діяльність – це організована вчителем діяльність учнів, спрямована на розв'язання різноманітних навчальних задач, у результаті яких вони оволодівають знаннями, вміннями, навичками і розвивають свої особистісні якості [3].

Навчальна діяльність є пізнавальною, адже спрямована на зміну особистого досвіду учня. Це один з основних видів діяльності людини, спрямований на її саморозвиток, у процесі якого відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними засобами або вміннями й навичками, за допомогою яких учень отримує освіту [4]. У пізнавальній діяльності мають місце процеси мислення, уваги, пам'яті, волі, в ній завжди виражається ставлення людини до навколишніх явищ.

Визначено, що активність є певною характеристикою діяльності й показником її рівня. Основою активності учня є його бажання діяти. Для виникнення такого бажання необхідно, щоб учень поставив перед собою відповідну мету, яка залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів [10].

Пізнавальна активність – це риса особистості, що виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності та передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також проявляється як пізнавальна діяльність [10]. Пізнавальна активність учня як суб'єкта цієї діяльності повинна виявлятися насамперед у його ставленні до змісту і процесу навчання, у прагненні до ефективного оволодіння знаннями і способами діяльності за оптимальний час. Досягти цього можливо на основі усвідомлення учнями мотивів власної пізнавальної діяльності.

Суттєві властивості діяльності розкриваються в активізації пізнавальної діяльності. Активізація – це створення відповідних умов організації діяльності учнів та використання засобів, які будуть забезпечувати формування активності учня [10].

Звідси поняття «активізація пізнавальної діяльності учнів» розглядаємо як процес, спрямований на мобілізацію вчителем за допомогою спеціальних засобів інтелектуальних, морально-вольових та фізичних зусиль учнів задля досягнення конкретної мети навчання, виховання та розвитку, на подолання пасивності школярів, стимулювання їх пізнавальної активності, використання ефективних форм і методів навчання. Активізація пізнавальної діяльності вимагає застосування різних засобів, які спонукають дитину до вияву більш високого рівня пізнавальної активності.

Водночас теоретичний аналіз літературних джерел засвідчив, що активізацію пізнавальної діяльності не можна розглядати тільки як процес управління діяльністю учнів учителем. Процес активізації визначається власною діяльністю учня, яка детермінована його спрямованістю, ініціативою, прагненням поставити перед собою завдання, знаходити шляхи їх вирішення, тобто саморегуляцію [10].

У психолого-педагогічній літературі переконливо показано, що правильно організована пізнавальна робота учнів на уроці сприяє значному підвищенню ефективності навчання, активізації пізнавальної діяльності. Активне засвоєння знань – необхідна умова шкільного навчання. У зв'язку з цим виокремлено **мету статті** – обґрунтування ефективних методів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства.

Виклад основного матеріалу. Завдання активізації пізнавальної діяльності у початкових класах на уроках природознавства вимагає такої організації творчого навчального процесу, за якої він відповідав

би вимогам сучасності, стимулюючи у молодших школярів активне мислення, виховуючи пізнавальний інтерес, пізнавальні потреби, позитивні моральні та емоційно-вольові якості особистості, розвиваючи навчальні можливості дітей, озброюючи їх глибокими знаннями, вміннями та навичками.

У процесі вивчення природознавства перед учнями розкривається безмежне розмаїття природних об'єктів та їх значення не тільки для якості життя, а й для самого існування людини на Землі. Дітям цікаво і корисно навчатися тоді, коли вони, ніби граючись, розглядають вірогідні й невірогідні життєві ситуації, обирають правильну відповідь з-поміж цілої низки можливих варіантів, залучаються до рольового моделювання з метою набуття власного досвіду спілкування з природою.

Вивчення природознавства пов'язане з такими видами пізнавальної діяльності учнів: засвоєнням теоретичного матеріалу; дослідництвом та експериментуванням; виконанням практичних робіт; спостереженням. Кожен із зазначених видів діяльності має однакову структуру (цілемотиваційний, переднавччий і контрольний-рефлексивний етапи) та вимагає застосування відповідних засобів активізації школярів. Загальними для перелічених видів пізнавальної діяльності учнів з природознавства засобами активізації є: застосування наочності; новизна матеріалу; реалізація зв'язків природознавства із життям, а також міжпредметних зв'язків з іншими навчальними предметами; розкриття екологічного аспекту природознавчих знань; аналіз ситуацій, представлених у приказках, прислів'ях та інших виявах народної мудрості; різні типи проблемних ситуацій (невизначеності, суперечливості, невідповідності та ін.); групові форми роботи; упровадження нових технологій навчання та елементів педагогічної техніки; різноманітність типів уроків і видів пізнавальної діяльності учнів у межах кожного з основних видів діяльності, характерних для пізнання явищ природи.

З огляду на підвищену емоційну сприйнятливості дітей молодшого шкільного віку та незаперечну роль, поряд з іншими, словесних методів значне місце займає при вивченні природознавства художня література (жанри пізнавального оповідання й казки). Впливаючи одночасно на почуття і свідомість дитини, вона сприяє формуванню початкових екологічних уявлень про живі організми, зв'язки й залежності у природі, цілісність природи, а також виховує позитивне емоційно-ціннісне ставлення до неї та мотивує екологічно доцільну поведінку, зумовлює і регулює діяльність у природі.

Одним із найбільш улюблених дітьми жанрів художньої літератури за всіх часів була казка. Ш. Амонашвілі, Г. Беленька, Н. Горопаха, О. Запорожець, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Рижова та ін. зазначають, що казка служить містком, що з'єднує зовнішній світ із внутрішнім світом дитини. Кожна казка – це ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а отже і їхніх дій щодо розв'язання певних завдань. Казкові проблеми та способи їх вирішення сприяють вихованню певних рис людини, підготовці дитини до сприймання світу. Зміст казки в більшості випадків спонукає дітей до активної діяльності. Казка забезпечує змістовне, цікаве, радісне виховання та навчання дітей, є засобом всебічного розвитку особистості.

Високо підніс роль казки В. Сухомлинський: «Казка – це зернина, з якої проростає паросток емоційних

станів і ситуацій», «Казка, гра, фантазія – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного» [9].

Казки з екологічним сюжетом завжди викликають інтерес у молодших школярів. По-перше, цікавою для дитини є форма пізнання навколишнього світу через уяву та фантазію; по-друге – звичний, але дистантний світ природи постає перед нею в іншому, несподіваному, аспекті: чуттєвому, таємничому, емоційно забарвленому. Не завжди є можливість спостерігати з молодшими школярами за життям диких тварин, відправитися в подорож, побачити своїми очима світанок або підводне царство. А казка з екологічним сюжетом дає таку можливість завдяки уяві, добре розвиненій у дітей молодшого шкільного віку.

Казки з екологічним сюжетом:

- мають наукову основу, яка дає змогу формувати реалістичні уявлення про окремі об'єкти та явища природи, зв'язки і залежності у природі в багатій ступеневій ієрархічній послідовності та єдності;

- у цікавій формі допомагають розкрити складні явища природи, навчитися розуміти потреби живих організмів, їх взаємозв'язки з навколишнім середовищем;

- відрізняються тим, що в них закладено базові форми усвідомлення правильного ставлення до природи, інтерес до її пізнання, співчуття до всього живого, вміння бачити красу природи в різних її формах і проявах, висловлювати своє емоційне ставлення до неї;

- служать джерелом формування елементарних екологічних понять;

- дозволяють формувати повагу до природи, відповідальність за неї [2].

Натурфілософський сенс казки закликає до гармонії людини і природи, як-от оцієї.

Лісова царівна

Коли ліс вкривається золотими барвами, а сухе листя лягає на землю м'яким барвистим килимом, коли тендітні опеньки-солдатики шикуються на старому пеньку, а на срібних ниточках бабиного літа вирушають у свою подорож павучки-бокоходи, Шипшина одягає своє святкове намисто. Немов жарини, палахкотять її ягоди поміж різьбленого листя. Справжньою царівною стає вона у лісовій гушавині. Усі мешканці лісу дивуються такій красі.

- Яка ж гарна Шипшина восени, – це перешіптуються між собою старі Липи.

- Так, так, дуже гарна! – погоджуються з ними Осики.

- А чи не запишається красуня наша, не загордиться? – недовіжливо мовить Ліщина.

- Ні, що ви! – заперечує ті слова Клен. – Добрішої за неї годі й шукати!

- Справді, це так, – зашумів кремезний Дуб, – он погляньте: до Шипшини вже і гості завітали.

На гілочках розлогого кущика дружно повсідалися голосисті чубаті птахи – омельюхи. Ласують смачними ягідками й не перестають дякувати лісовій царівні за дарунки.

Краса не на обличчі, а у світлі серця. Пам'ятайте про це, мої діти [8].

Чарівний світ казки з екологічним сюжетом знайомить дітей з незвичайними героями: Крапелькою, Струмочком, Кленовим листочком та їх дивовижними пригодами. Він відкриває невідомий для дітей світ із його несподіванками і таємницями. Простий сюжет, близькі й зрозумілі герої... З ними можна гратися, про них можна придумувати різні історії – це і будуть ті щаблі, які допомагають школярам зануритися в зміст казки. У ненав'язливій формі, будучи немовби героєм казки, дитина дізнається таємниці тваринного і рослинного світу, про сезонні явища природи, пори року.

Мета казки з екологічним сюжетом – дати точну, науково достовірну інформацію. Інформативність – важливий елемент казки. В іншому випадку такі казки виконуватимуть лише розважальну функцію і будуть спрямовані лише на те, щоб дивувати дітей. Саме казка з екологічним сюжетом дозволяє донести до маленьких слухачів інформацію про проблеми природи з вуст самих її мешканців, почути їх голос, їх заклик не приходити до них зі своїм злом. У цьому випадку виняткова роль казок з екологічним сюжетом, де мешканці природного середовища одушевляються і реагують на будь-які зміни в природі та свого звичного життя. Важливо максимально наблизити казки до тих місць, де проживають школярі. Тому назви природних об'єктів мають відповідати існуючим у тій чи іншій місцевості.

А ось ще один твір із природничим сюжетом.

Розумна вишенька

Ви знаєте, діти, як народжується вишенька? Із насінини! Насінини зручно вместилися у кісточці й чекає нагоди прорости новою рослиною. Вона дуже розумна: пам'ятає, ким була і ким стане: коренем, стовбуром з гілками і листям, потім червоною вишенькою з кісточкою, всередині якої – точнісінько така ж насінинка.

Гарний сховок у насінини вишеньки. І тепло, і зручно, і затишно. А найголовніше – поживно: соковита м'якоть не тільки захищає, а й живить, дає всі необхідні для життя речовини.

А у каштана насінинка особлива: велика, духмяна і м'яка. Тому одягнена вона у міцну шкірясту сорочечку. Та ще й у колючий зелений панцир, схожий на їжачка. З таким захистом нічого насінини не страшно: ні дощ, ні вітер.

Прийде осінь: починають падати каштани на землю – гуп, гуп. Навесні тепле сонечко їх пригріє, рясний дощик полле. І проростуть вони молодими деревами каштанами [8].

Наведемо приклади питань і завдань, які є предметом обговорення тексту казки.

1. Які особливості насінини роблять її цікавою для спостереження? (Вона дуже розумна: пам'ятає, ким була і ким стане: коренем, стовбуром з гілками і листям...).

2. Які ж умови необхідні для того, щоб насінинка перетворилася на дорослу рослину з усіма органами? (Тепло, світло, вода, повітря, поживні речовини).

3. У якому уривку висловлюється головна думка казки? (Скрізь, де впали насінини, виростуть нові рослини).

4. У яких образах розкрито вічну, нездоланну силу росту? (В образах дощу, сонця і самих рослин).

5. Які вміння і навички поведінки в природі ви засвоїли із цієї казки? (Збирай насіння. Саджай рослини. Доглядай їх. Примножуй красу свого краю, своєї планети).

6. Чи може людина завжди чинити в природі так, як їй заманеться?

Під час обговорення останніх двох питань можна створити нескладні педагогічні ситуації. Наприклад: «Ти стоїш біля клумби. Тобі так хочеться нарвати у букет декілька найбільших і найгарніших квітів». Закономірний висновок: наші вчинки і дії в лісі, в саду, на полі й городі не повинні бути зовсім вільними і безтурботними. Свої потреби і бажання треба підпорядковувати певним законам і нормам поведінки в довкіллі.

У казці про природу науковий зміст органічно пов'язаний із художнім словом. Вона, з одного боку, розвиває в дітей уміння бачити красу природи, формує почуття любові та дбайливого ставлення до неї; з іншого – збагачує уявлення про навколишній світ, вчить помічати та виділяти характерні особливості й закономірності природних явищ [2].

Стислість, простота сюжету, конкретність і наприкінці казки висновок, а іноді запитання для підтримки діалогу з маленькими слухачами, – така схема побудови казок з екологічним сюжетом.

Діти, крім цікавих, корисних знань, можуть отримати яскраві враження від глибини, краси, мудрості, чуттєвої насиченості таких творів. Емоційно забарвлені образи і події, описані у них, сприяють формуванню в дітей душевного ставлення до зображуваних персонажів, подій і явищ. Діти співчують героям у складних ситуаціях, прагнуть їм допомогти, захистити їх. Надалі емоційне ставлення до об'єктів і явищ природи, описаних у казці, вони переносять у повсякденне спілкування з довкіллям, що забезпечує формування стійкого позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи. Водночас це спонукає дітей до відповідних дій у природі, є основою екологічно доцільної поведінки [7].

Усі казки з екологічним сюжетом можна умовно поділити на кілька груп. До першої групи входять казки, з яких діти отримують знання про певний об'єкт чи явище природи. Сила емоційного впливу казкових образів на дітей дає змогу пробудити у них позитивні почуття та емоції, а отже, краще запам'ятати інформацію. Найдоцільніше використовувати їх після проведення безпосереднього спостереження за об'єктами чи явищами природи, супроводжуючи читання розгляданням ілюстрацій. Ось зразок такого твору.

Казка про горішник і стару березу

В одному старому лісі сойка облаштувала в покинутій норі свою зимову схованку. Наносила туди лісових горішків. Сидить на гіллі, задоволено голівкою хитає: буде що взимку їсти!

Осінь щедро притрусилася схованку жовтим листям. А зима вкрила пухнастою ковдрою снігу.

Проте сойка більше так і не прилетіла до своєї комірчини. Тому горішки спокійнісінько проспали усю зиму, а як тільки виблиснуло перше весняне сонце, мерщій напилися талої води й проросли у лісі куциком ліщини.

Він був маленький, тоненький, ще зовсім безпомічний. Все у цьому світі було для нього незвичним і навіть лячним: перші краплини весняного дощу, темна ковдра ночі, колючі приморозки ранків, пекуче сонце, спалахи блискавки у грізному небі.

Шкодувала куцик стара береза. Вона росла поруч. Але, щоб дотягнутися і прикрити його своїм гіллям, змушена була хилитися на один бік.

Так минали роки. Куцик став пишним молодим куцем. А береза? Стара береза стала кривою березою.

Одного разу на ту галявину прибігли діти. Вони милувалися молодою травичкою, свіжим листом, пахощами весняного лісу, співом пташок у верхів'ї. Та раптом застигли, побачивши стару, поморщену криву березу.

– Яке негарне дерево! – вигукнула дівчинка.

– Воно зіпсувало усю красу галявину! – слідом загував хлопчик.

І тоді молодий горішник вперше пошкодував, що не вміє розмовляти мовою людей. Йому так захотілося крикнути цим дітям:

– Не смійте! Чуєте, не смійте називати березу негарною. Ну то й що, що вона крива! Вона добра! Чуєте – добра!

Про красу судять не тільки із зовнішнього вигляду [8].

До другої групи належать казки, з яких діти отримують знання відразу про декілька об'єктів та явищ, про зв'язки і залежності, що існують у природі. Використовувати ці казки необхідно тоді, коли діти вже мають знання про описані в них об'єкти природи, але зв'язки і залежності між ними не усвідомлені, потребують закріплення й осмислення.

Хованки

Маленький Сонячний Зайчик солодко позіхнув у своїй золотій колісочці.

– Прокидайся, сонько. Ранок прийшов, – ласкаво мовила його сонячна мама. – Допоможи мені землю розбудити.

– Гаразд. Я до лісу збігаю. У мене там друзів багато, – мовив Сонячний Зайчик і спустився золотим промінчиком на землю.

– Привіт, стрибунко, – гукнув він руденькій Білочці, що вмивалася на гілці старої ялини.

– Й тобі доброго ранку, – здивувалася у відповідь.

– Невже ще всі сплять? – здивувалася Сонячний Зайчик. – Прокидайтеся! Новий день зустрічайте!

– А ніхто вже не спить. Ми разом із сонечком встаємо, – зауважила Білочка.

– Чому ж тоді я нікого, окрім тебе, не бачу?

Як ви гадаєте, діти, чому Сонячний Зайчик нікого не побачив?

– А ти придивись уважніше: тоді невидиме стане видимим. У нашому лісі кожен повинен уміти бути невидимкою: повторювати колір зеленого листочка, стовбура дерева або ж грудочки землі. Це допомагає нам рятуватися від ворогів. Та про це краще запитай у Квакші. Чому саме у Квакші?

– Так, так, долинуло із заростей горішника. – Ми, квакші, на маскуванні розуміємося. Мало хто з першого разу побачить нас на зеленому листочку. – І мініатюрна зелена жабка граційно скочила на інший листочок.

– Зверни увагу і на мене, – почулося шипіння.

– Ти, напевне, камінь, який вміє розмовляти. І я тебе бачу, – радісно вигукнув Сонячний Зайчик.

Як ви гадаєте, хто б це міг бути?

– Зовсім ні, я – ящірка. Ось вирішила погрітися у промінчиках ранкового сонечка. А щоб ніхто не заважав – прилаштувалася під колір каменя.

– А ми – маленькі лісові поросятка, – із-за куциків висунулися кумедні мордочки. – Привіт, Сонячний Зайчику!

– Невже і ви вмієте бути невидимими?

Як ви думаєте, що на це скажуть лісові поросятка?

– А то ж як! Подивись на нашу плямисті спинки. Спробуй роздивитися їх під наметом лісу!

І поросятка почали швидко бігати між деревами і куцями.

– Вас дійсно неможливо помітити! Чудеса та й годі! – сказав Сонячний Зайчик і стрибнув на сусідню гілку.

– Обережніше, прошу вас, – почулося раптом, і Сонячний Зайчик побачив маленьку сіру пташку, що наполохано прикривала крильцями своє гніздечко.

– Тут мій будиночок, а у ньому – яєчка, майбутні пташенята.

Чому Сонячний Зайчик не помітив пташки?

– Пробачте мені, тітонько Зябличко, але я вас зовсім не помітив. Ваш чоловік такий показний: у коричневому жупанчику, рожево-червоній сорочечці, із сіривато-блакитним капелюшком на голові...

– А я сіренька, – посміхнулася Зябличка. – Саме такою я буду невидимою для ворогів. І тоді я спокійнісінько зможу висидіти своїх маляток.

А тим часом Сонце піднімалося все вище і вище, немов золота тарілка викочувалося на небо.

– Синочку-у-у, – гукало, – хутчіше повертайся, у нас із тобою ще багато справ.

– А ти завтра прибіжиш? – хором запитали у Сонячного Зайчика лісові мешканці.

– Обов'язково! У вашому лісі скільки цікавого! – відповів він і зник у блакитному небі [8].

До третьої групи слід віднести казки, які дають дітям змогу узагальнити отримані раніше з різноманітних джерел знання про природу, осмислити їх у цілісності всіх елементів.

Щедре Сонечко

Жило-було Сонечко. Щоранку воно викочувалося на небо й подорожувало ним аж до самісінького вечора. Мало Сонечко чарівні промінці. Теплі, золоті, ласкаві, які вмili світити й зігрівати, лікувати й вирощувати.

– Поділись зі мною своїми промінчиками, – просить Зелене Поле.

– Гаразд, – посміхається Сонечко й щедро ллє золоте проміння.

Пожвавіло колосся, почало пнутися вгору, позолотили стеблини-соломини, налилися колосочки важкими зернами. Радіє Поле – гарний врожай стигне. А Сонечко допомагає.

– Подаруй і мені свій промінчик, – каже пишна Кульбабка.

Посміхається Сонечко, золотий промінчик квітці надсилає. Розгортає Кульбабка духмяний віночок пелюсток, у променях сонця ніжиться. Відтоді усі знають: тільки сонце на небі з'являється – кульбабка прокидається.

– Зігрій мене, – чує Сонечко жалібне прохання. Це Метелик прокинувся, а полетіти не може: нічний холод крильця скував.

– Зачекай, друже, допоможу тобі, – і Сонечко лагідно доторкнулось до нього.

Розправив Метелик крила – великі, різнокольорові, з темними плямами посередині. Зігрівся та й полетів за поживою.

Радіє Сонечко – його тепло життя дає і до життя повертає! [8].

Окремою групою є казки, в яких розкривається вплив людини на природу. Читання таких казок завжди слід супроводжувати бесідами-роздумами над учинками героїв, що дозволить дитині легше інтерпретувати інформацію [2].

Особливе місце займають казки, написані самими дітьми. Вони являють собою сферу, яка допомагає зрозуміти дитячі інтереси, їх спрямованість. Цю групу можна розділити на дві категорії: казки, створені за аналогією з уже відомими літературними творами; казки, створені на основі особистої творчості. Для створення казки дитині необхідно володіти екологічними уявленнями, знаннями про тварин і рослини. У казці дитина висловлює своє ставлення до описуваних подій і явищ.

Для успішної реалізації казок природознавчого змісту необхідно дотримуватись низки педагогічних умов, серед яких: використання твору при спілкуванні з дітьми в різних видах діяльності; використання наочності у процесі роботи з казкою; використання казок у певній системі та послідовності відповідно до етапів роботи; дотримання єдності позицій педагогів і батьків стосовно використання казок. Звертаючись до казки з екологічним сюжетом, педагогом необхідно знати вікові психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку та психолого-педагогічні механізми сприймання казок дітьми, а саме здатність молодшого школяра відрізнити казкову фантастику від реальності та вплив казки на емоційність дитини.

Висновки. Отже, казка з екологічним змістом навчає дітей жити за законами природи, допомагає формувати відповідальне ставлення до всього живого, спонукає до добрих справ, сприяє розвитку природної допитливості молодших школярів.

Використання казок з екологічним сюжетом сприяє розвитку інтересу до природознавства і, як наслідок, підвищує якість знань учнів із цього предмета.

Література

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Інформ. системи, 2011. – 342 с.
2. Беленька Г. Екологічна казка у житті сучасної дитини / Г. Беленька // Вихователь-методист дошкільного закладу: спеціаліз. журн. – 2012. – № 2. – С. 17–24.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжжя: [б. в.], 2009. – Вип. 54. – С. 282–286.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К.: Освіта, 2011. – 520 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Вища освіта: інформ. вісн. – 2002. – № 7. – С. 6–7.
7. Підлипна Л. Казка в роботі практичного психолога та соціального педагога / Л. Підлипна // Психолог. – 2012. – № 20. – С. 43–47.
8. Поліщук Н. Дорога в дивосвіт. 4 клас: методич. посіб. – Т.: Мальва-ОСО, 2013. – 376 с.
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3.
10. Сушенцев О. Є. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Олександр Єгорович Сушенцев; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2010. – 20 с.